

Ecologisch Groenbeheer

in de voormalige gemeente Uden

2004 tot 2024

Nico Ettema

Ecologisch Groenbeheer in de voormalige gemeente Uden 2004 tot 2024

Colofon

Dit rapport is opgesteld door

Ecologisch Adviesbureau Ettema februari 2025

In opdracht van Stg Vrijwillig Landschapsbeheer Uden

In samenwerking met de voormalige gemeente Maashorst

Redacteurs:

Nico Ettema

Maurice van Doorn

Willem Peters

Chris van Lieshout

Foto's:

De foto's gebruikt in de tekst, anders dan vermeld met naam, zijn gemaakt door de redacteurs.

Druk maart 2025:

Inhoud

Voorwoord	5
Inleiding.....	6
Hfdst. 1 Korte geschiedenis van het ecologisch groenbeheer	8
Hfdst. 2 Het bijzondere landschap van de gemeente Maashorst	10
Hfdst. 3 Inbreng van de natuurverenigingen:	15
Hfdst. 3 Werkzaamheden sVLU	17
Hfdst. 4 Beschrijving van enkele natuurpareltjes.....	22
Hfdst. 5 Evaluatie van 20 jaar ecologisch groenbeheer	34
5.1 Inleiding.....	34
5.2 Analyse van de resultaten	34
5.3 Conclusie en adviezen	37
Bijlage 1 Ligging van de terreinen in de bebouwde kom	40
Bijlage 2 Ligging van de terreinen in het buitengebied	41

Voorwoord

Uitgebreid onderzoek en een toenemende focus op ecologisch beheer hebben geleid tot talrijke verbeteringen in de biodiversiteit van de voormalige gemeente Uden. Door het implementeren van de beheeradviezen uit de rapporten van 2006 en 2017 zijn er aanzienlijke stappen gezet om onze lokale flora en fauna te beschermen en te bevorderen. Ik wil de vele vrijwilligers dan ook graag bedanken voor hun inzet. De vele onderzoeken die er zijn gedaan hadden wij zelf als gemeente niet kunnen uitvoeren. De resultaten waarderen we dan ook bijzonder en complimenten zijn zeker op zijn plaats.

De inventarisatie van 2024 toont aan dat er vooruitgang is geboekt, maar ook dat er nog steeds uitdagingen zijn. De invloed van stikstofdepositie, verzuring en klimaatverandering blijft een zorgpunt. Deze factoren hebben een meetbare impact op de groei en gezondheid van de biotopen in onze gemeente.

Desondanks mogen we concluderen dat het ecologisch groenbeheer in Uden over de periode van twintig jaar positieve resultaten heeft geboekt. Want natuurlijk, het begint met wetenschap en met beleid. Maar zien dat het werkt is een ander verhaal. De toename van het aantal beheergebieden en de verbeterde biodiversiteit zijn getuigen van een succesvolle aanpak. We kijken als gemeente dan ook met trots naar dit resultaat.

Dit rapport biedt een waardevolle evaluatie. Het kan dienen als leidraad voor toekomstige ecologische beheerstrategieën in Uden. We breiden het onderzoeksgebied in de toekomst dan ook graag uit naar Maashorst-Noord. Want het mag duidelijk zijn dat het uitgebreide onderzoek en de focus op ecologisch beheer ruimschoots hun steentje bijdragen aan onze biodiversiteitsopgave en een mooier Maashorst.

Jeroen van den Heuvel,
Wethouder Duurzaamheid, Natuur en Groen

Inleiding

Het resultaat van het ecologisch groenbeheer is vooral bereikt door de inzet van de gemeente zelf met aankoop, inrichting en groot onderhoud. Het loskoppelen van de regenwaterafvoer van de riolering en het laten inzijgen van het regenwater in wadi's, de uitbreiding van het ecologisch groenbeheer en de verdere vergroening door aanplant van bomen en struiken zijn effectieve strategieën om de gevolgen van verzuring, vermesting en verdroging en de opwarming door het klimaat te verminderen.

Maar de jarenlange samenwerking van de gemeente met natuurorganisaties als IVN Uden, Vogelwacht Uden en hun gezamenlijke werkgroep en inmiddels stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden (sVLU) hebben hieraan zeker bijgedragen. Al sinds 1994 vormen de Boomplantdagen met basisschoolleerlingen o.l.v. leden van de natuurverenigingen een jaarlijks terugkerende activiteit.

Deze samenwerking kreeg in 1990 een concrete vorm door de bouw van de Groenhoeve aan de Artillerieweg, die een thuishonk vormt voor IVN Uden, Vogelwacht Uden en de Stichting Kinderboerderij Uden.

De gezamenlijke natuur- en milieuwergroep van IVN Uden en VWU heeft 4x jaarlijks een overleg met de voormalige gemeente Uden over groene onderwerpen in de gemeente. In dit overleg is voorgesteld om een plan op te stellen voor het uitbreiden van ecologisch groenbeheer naar kansrijke terreinen. Daartoe zijn in 2004 24 terreinen uitgekozen, die op basis van inventarisaties kansrijk leken voor verbetering van de biodiversiteit. In 2006 is een rapport "Ecologisch Groenbeheer in de gemeente Uden" opgesteld met beheeradviezen voor deze 24 terreinen door Willem Peters en Nico Ettema. Door de positieve resultaten van dit beheer is in 2017 hieraan een vervolg gegeven met het rapport "Ecologisch Groenbeheer Het natuurnetwerk van Uden" met uitgebreide adviezen voor de verschillende groenstructuren en biotopen in 37 terreinen door Maurice van Doorn, Willem Peters en Nico Ettema.

Weer 10 jaar later bleek het moment aangebroken om te onderzoeken hoe effectief deze aanpak was. De landelijke milieuproblemen van stikstofdepositie en hiermee samengaannde verzuring en de klimaatopwarming, die een grote invloed hebben op de natuur, waren hierbij een extra reden om dit onderzoek te starten.

In 2024 zijn daarvoor 37 terreinen geïnventariseerd. Dit rapport beoogt een evaluatie te zijn voor het ecologisch groenbeheer van 2004 tot 2024. Uitgangspunt zijn de 2 inventarisatierondes 2004 en 2014 van resp. 17 en 33 gebieden met ecologisch groenbeheer. Met de gegevens over twintig jaar ecologisch groenbeheer kunnen we een analyse maken van het resultaat van dit groenbeheer.

Het ecologisch groenbeheer heeft echter veel meer ingehouden dan de inrichting en beheer van deze gebiedjes. Ook de boomplantdagen, de Erven plus activiteiten, het onderhoud van landschapselementen/houtwallen door sVLU, het poelenplan De ruit van Uden (een ruit van 100 poelen als doel) met aanleg en onderhoud van poelen, de aanleg van een plukboomgaard in park Hoeven en park Melle, 'tiny'bosjes in het landschapspark Meulenreek en de boomgaard met klimaatbosje aan de Patrijsweg bij het thuishonk van sVLU horen hierbij. sVLU heeft met aanvankelijk compensatiegelden en later ondersteuning van het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) gronden aan kunnen kopen, die gelegen zijn in het zoekgebied voor uitbreiding van de wijstgronden in Uden.

In 2024 zijn door de plantenwerkgroep van IVN Uden 20 bermen geïnventariseerd voor adviesbureau Ecologica om voor de komende jaren het bermbeheer te kunnen evalueren in de gemeente Maashorst.

Ecologisch Groenbeheer

in de gemeente Uden

*25 locaties met ecologische waarden
in de bebouwde kom van Uden, Volkel en Odiliapeel*

Ettema&Peters
Ecologische adviezen
2006

De witte rapunzel van het Raampark op de voorpagina is een bedreigde soort, die nog maar in 17 atlasblokken van Nederland voorkomt

Hfdst. 1 Korte geschiedenis van het ecologisch groenbeheer

Maurice van Doorn

Uden kende in de vorige eeuw op enkele plaatsen vormen van Ecologisch GroenBeheer. Toch verdwenen er steeds meer soorten planten en dieren door milieuvervuiling en het intensieve gebruik van onze bodem. In 2006 is het rapport “Ecologisch Groenbeheer in de gemeente Uden, 24 locaties met ecologische waarden in de bebouwde kom van Uden, Volkel en Odiliapeel” opgesteld. Dit Groenbeheerplan geeft een aanpak voor 24 grote en kleine locaties in parken, berm en groenstroken om een start te maken met een nieuwe vorm van het groenbeheer, dat gericht is op meer biodiversiteit binnen en buiten de bebouwde kommen. In 2014, ongeveer 10 jaar na de start van dit ecologisch groenbeheer was er meer motivatie dan ooit om het beheer verder uit te breiden. Zeker door de erkenningen op zak zoals: de Groenste stad van Nederland in 2007, de Groenste stad van Europa in 2008 en het winnen van de nationale CO2 prijs in 2010. De intentie om meer Biodiversiteit in Uden te verkrijgen, uitgesproken bij de ondertekening van Countdown 2010, is de grootste drijfveer geweest voor dit 2e en geheel vernieuwde plan: Ecologisch GroenBeheer, Het natuurnetwerk van Uden. Bij de ondertekening van Countdown 2010 werd de kommavlinder, die in 1983 nog op enkele plaatsen in de Maashorst vloog, maar daarna geleidelijk verdween, gekozen als ambassadeur soort voor het natuurbeheer. Dit hield in, dat het beheer en inrichting op deze dagvlinder moest worden afgestemd, waarbij het uitgangspunt is, dat andere soorten hiervan gaan meeprofiten. Op 11 van de in 2004 voorgestelde kansrijke terreinen is dit beheer daadwerkelijk toegepast. In 2014 bleek op de ecologisch beheerde terreinen niet alleen de flora te zijn toegenomen, maar kwamen ook allerlei bijzondere insecten in de stedelijke omgeving voor zoals het bruine blauwtje, bruine winterjuffer, koraaljuffer, sikkelsprinkhaan en het bloeddopje.

Bruin blauwtje in het Bitshofpark

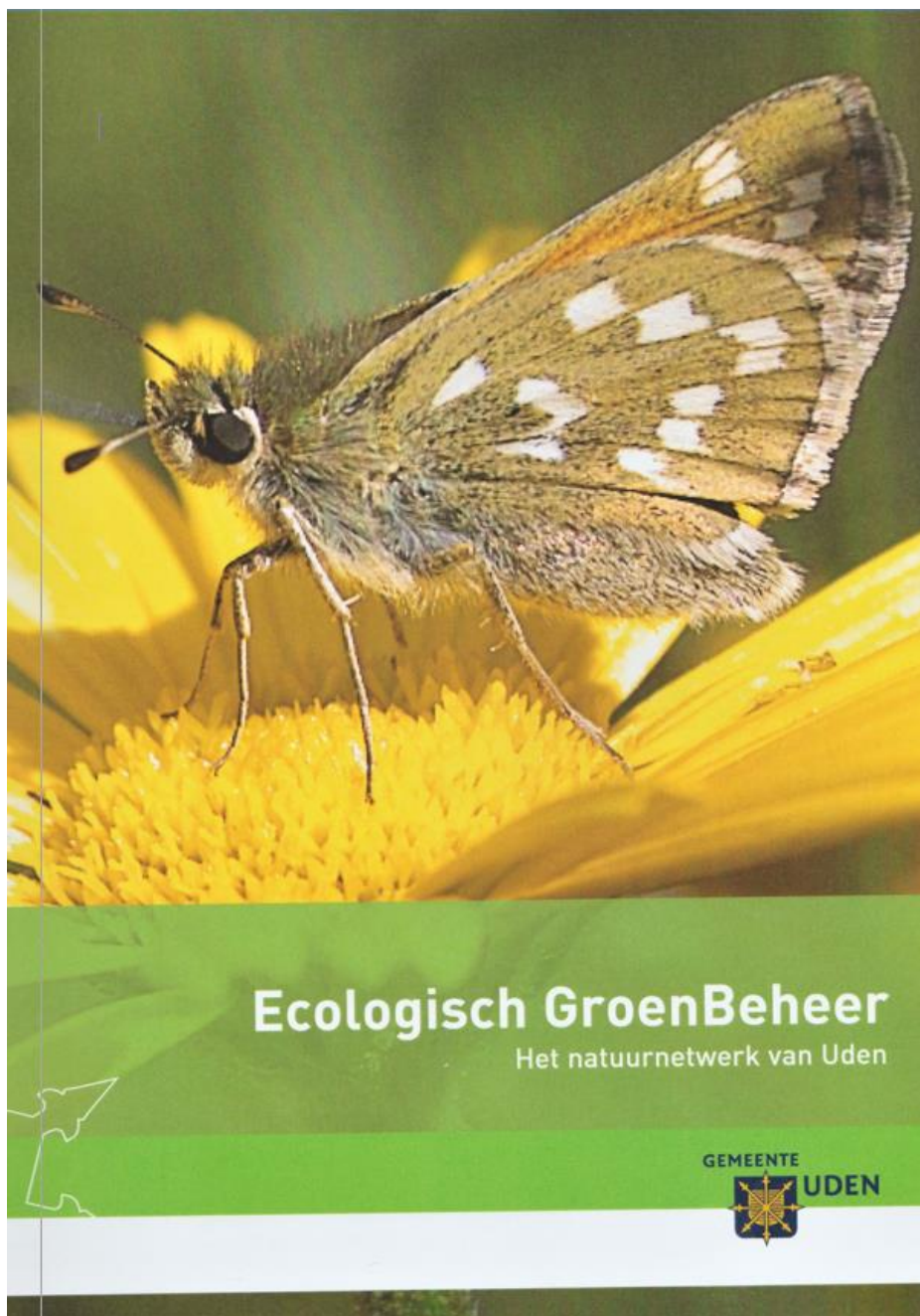

Bloeddopje in het Raampark

Sinds 2004 zijn er bovendien een tiental nieuwe terreinen ecologisch ingericht en beheerd. Door de bodem te verschrallen en het toepassen van inheems plantmateriaal en zaadgoed is het aantal Rode lijst planten in Uden is toegenomen van 13 naar 23, terwijl de landelijke trend nog steeds negatief is.

Het plan Ecologisch GroenBeheer Het natuurnetwerk van Uden van 2017 is geschreven voor de bestuurder, maar nog meer voor de beheerder en de medewerkers in het groen. Hierin worden onderwerpen als het Ecologisch netwerk van Uden, het waarom van ecologisch

beheer, publieksvoorlichting, gedragscode en de nieuwe wet natuurbescherming, maar ook publieke opinie en verkeers- en sociale veiligheid beschreven. In het tweede deel van het plan worden de onderscheiden beheereenheden in Uden behandeld. Hierbij worden de biotopen beschreven zoals water, grasland en bosplantsoen met de voorkomende vegetatie, fauna en de verschillende beheervormen.

De Kommavlinder staat op de Rode lijst als bedreigd en komt nog maar op 9 plaatsen in Brabant voor

Hfdst. 2 Het bijzondere landschap van de gemeente Maashorst

De gemeente Maashorst is grotendeels gelegen op de Maashorst, dat samen met Peelhorst, Meinweg en Maasvallei het Unesco Geopark Peelhorst en Maasvallei i.o. vormt.

Het geopark is unieke Europese natuur door de aanwezigheid van breuken op de randen van de horst. Het bijzondere van breuken in zachte bodems is het feit, dat ondanks de nivellerende en water doorlatende werking van zand de basische kwel (wijnst) toch aan het oppervlak boven de breuk komt. Hier ontstaan smalle zones met basische kwel: de wijnstgebieden. Deze basische voedselarme vegetatiezone scheidt de zure voedselarme, droge natuurgebiedjes op de horst van de meer voedselrijke natuur in de lager gelegen slenk, waardoor er een variatie is van droog tot nat, zuur tot basisch en voedselarm tot voedselrijk. De 37 natuurterreintjes liggen verspreid over deze drie zones en kennen daardoor een grote biodiversiteit.

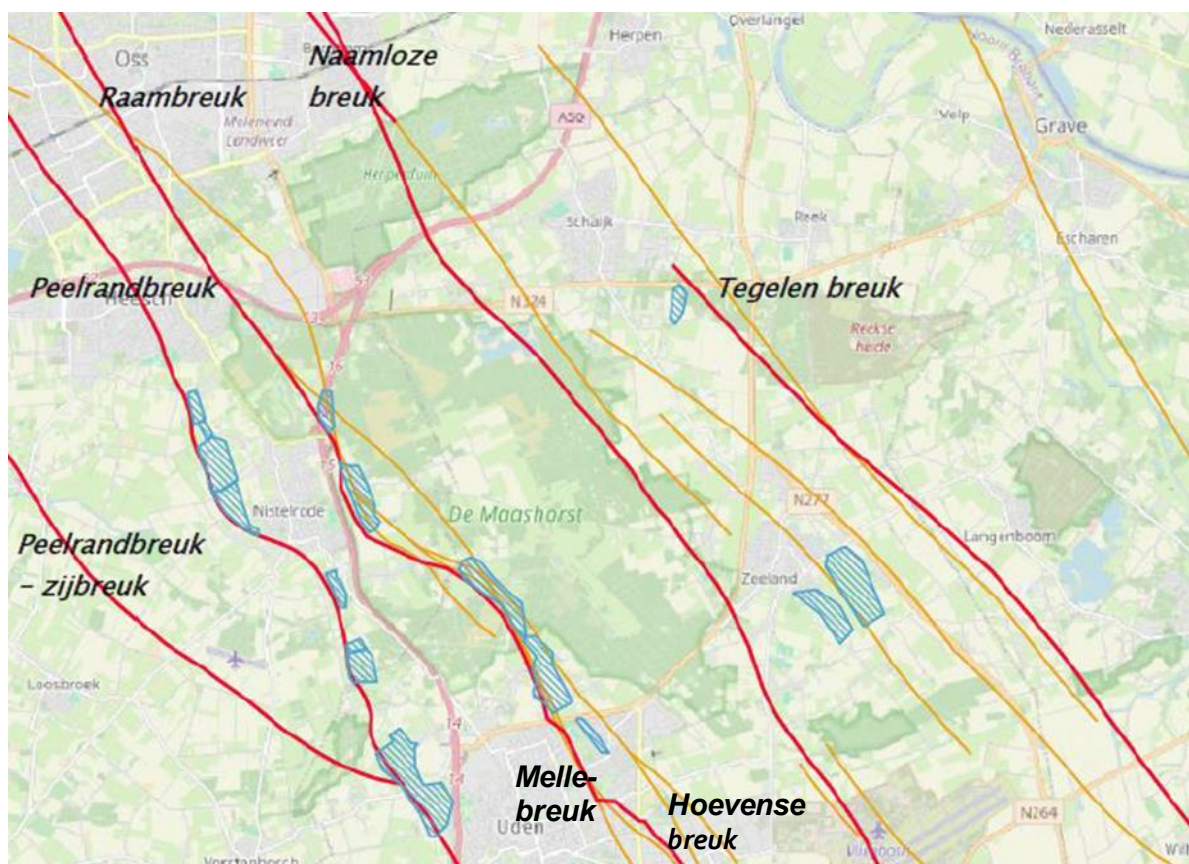
De nevenbreuken, Mellebreuk en Hoevense breuk, in het stedelijk gebied hebben een groene dooradering mogelijk gemaakt.

Groene dooradering van de gemeente Maashorst met ecologische verbindingzones (EVZ) naar het buitengebied. Zie pijlen.

Parken

In het stedelijk gebied zijn langs de Melle- en Hoevense breuk parken met retentiebekkens aangelegd om het bruine, ijzerrijke kwelwater op te vangen met het doel huizenbouw op deze natte gronden mogelijk te maken.

Ligging van de breuken en wistgebieden (blauw gearceerd) in de Maashorst. In rood de breuken volgens Vermulst e.a. 2023, in bruin ondiepe breuken. (Geologische breuken, 2023)

Deze parken worden gevoed door dit basische kwelwater, waardoor hier soortenrijke vegetaties kunnen groeien van kruiden en bolletjes, maar ook bomen en struiken. Bij de aanleg van de parken van Melle, Raam en Hoeven in de jaren 70 zijn diverse soorten bolletjes aangeplant, die zich al tientallen jaren weten te handhaven. Als aanvulling op deze aanplant zijn in 2011 en 2023 nog eens honderden bolletjes met behulp van de leden van de plantenwerkgroep van IVN Uden hieraan toegevoegd. De Stadsweide ligt boven de Peelrandbreuk onder de Lippstadtsingel, maar krijgt ook voeding van een ondiepe zijbreuk. Het terrein van ziekenhuis Bernhove ligt in het beekdallandschap van de Bitswijkse loop. Het Landschapspark A50 is ruimtelijk een voortzetting van het ziekenhuisterrein in het beekdal van de Bitswijkse loop, maar volgt daarna de A50.

Ecologische verbindingszones (EVZ)

Op de kaart zijn vele ecologische verbindingszones weergegeven, waarvan het Duits lijntje, dat dwars door het stedelijk gebied gaat, een prominent voorbeeld is. Deze lijnvormige structuren maken migratie van dieren en planten naar en uit de bebouwde kom mogelijk. Ze vormen een verbinding tussen stapstenen in het buitengebied en de parken in de bebouwde kom. Niet alleen vleermuizen benutten deze structuren, maar ook kleine vogeltjes, zoogdieren als egels en eekhoorns en insecten zoals dagvlinders en libellen.

Duits lijntje vanaf de oude brugfundering
over de Leijgraaf

Even pauze bij de EVZ inventarisatie
juni 2009

Wadi's

Een wadi is oorspronkelijk een droog rivierdal in woestijngebieden, dat bij zware regenval tijdelijk kan vollopen, waarna het water weer in de bodem wegzakt. Wadi staat ook voor WaterAfvoer Door Infiltratie. Een wadi is een direct waterinfiltratieplek op een perceel of een gedeelte van een park. De grote plassen in de parken langs de breuken zijn retentiebekkens voor opvang van bruin ijzerrijk kwelwater. Deze worden door stuwen op een bepaald peil gehouden om wateroverlast te voorkomen. Het idee voor de aanleg van 'wadi's' ontstond in Duitsland. In Nederland is het voor het eerst op grote schaal toegepast vanaf 1992 in nieuwbouwwijken. Bij toepassing van een wadi in stedelijke gebieden wordt de waterafvoer van straten en daken van huizen afgekoppeld van de riolering. Op deze manier wordt voorkomen dat schoon water onnodig naar de rioolwaterzuiveringsinstallatie gaat. Tevens wordt zo bereikt dat het grondwater wordt aangevuld. Wadi's dragen bij aan de ecologische waarde binnen woonwijken.

De wadi bij Karrevracht is een voorbeeld van een droge wadi, die alleen na zware regenval water bevat, dat in korte tijd zal wegzinken in de bodem. Het bijkomend voordeel daarmee is meer ruimte is voor een kruidenvegetatie. Gevaarlijke situaties voor spelende kinderen worden zo ook voorkomen.

Op het industrieterrein van Uden zijn de wadi's dieper gemaakt, zodat er altijd water in blijft staan. Dit is aantrekkelijk voor vogels, zoogdieren en insecten. De oevers zijn ontdaan van de zwarte teelaarde en ingezaaid met een kruidenmengsel.

Droge wadi Karrevracht 2011

Natte wadi Hoogveld Zeelandse dijk 2010

Bermen

De bermen in de gemeente Maashorst vormen door hun omvang na de Maashorst het grootste natuurgebied. In het verleden bestond het beheer voornamelijk uit klepelen, waarbij het gekneusde maaisel bleef liggen. Door dit beheer werd de bodem rijker en de grasmat dichter. Dit werd nog versterkt door de stikstofdepositie, die de grassen bevordert. Door de toegenomen grasdruk verdwenen de kruiden. Daarna werd het verschrallingsbeheer toegepast, waarbij het maaisel werd afgevoerd en er meer ruimte kwam voor kruiden. Bij het huidige ecologisch maaibeheer worden delen van de berm niet gemaaid (gefaseerd maaibeheer). De nieuwste methode is het sinusbeheer, dat door de Vlinderstichting gepromoot wordt. Het is een speciale manier van het toepassen van gefaseerd maaibeheer met slingerende banen. Door het grasland op zo'n manier te beheren, creëer je enorm veel variatie op een klein stukje, wat voor veel vlinders, bijen, vogels, zoogdieren en amfibieën heel goed is. Eigenlijk maak je zo een graslandje waar op elk moment van het jaar voor elk wat wils is. De laatste jaren zijn veel bermen opnieuw ingericht door de top laag te verwijderen en opnieuw in te zaaien.

Oude ecologisch beheerde berm
van de Mellesingel

Nieuwe berm van de Ruiterweg

Hfdst. 3 Inbreng van de natuurverenigingen:

De gemeente Maashorst kent een rijk verenigingsleven van natuurliefhebbers, die zich op allerlei terreinen inzet voor de natuur in de gemeente en samenwerkt met natuurverenigingen van aangrenzende gemeenten voor het natuurgebied De Maashorst.

De natuurverenigingen hebben ook een adviserende rol bij het Landschapsbeleidsplan.

IVN Uden

IVN Uden is een vereniging van natuurliefhebbers met als doel het natuur- en milieubesef te vergroten in de lokale en regionale samenleving door educatie, voorlichting, onderzoek en advies.

IVN Uden draagt deze visie uit door middel van PR, Website & Nieuwsbrief Wijs(t)heden, cursussen en lezingen.

Meerdere werkgroepen ondersteunen het bestuur zoals werkgroep **Natuurgidsen** met het organiseren van wandelingen en excursies, werkgroep **Jeugd natuurgidsen** met natuureducatie voor de jeugd, **Plantenwerkgroep** met inventarisaties en determinatiecursussen en **D'n Hof van de Toekomst**, dat een permacultuurtuin onderhoudt om op ecologisch verantwoorde wijze groente te telen.

Werkgroep Natuur & Milieu

Het doel van deze werkgroep is om natuur- en milieuplannen van bijvoorbeeld de Gemeente Maashorst of provincie te toetsen en zo nodig van commentaar te voorzien. De werkgroep N&M toetst ook de plannen van het waterschap en andere particuliere initiatieven. Kansen en bedreigingen op natuurgebied worden besproken en waar nodig actie ondernomen. Daarnaast wordt o.a. flora- en faunaonderzoek verricht in de verschillende natuurgebieden met als doel het geven van beheeradviezen.

Vogelwacht Uden

Vogelwacht Uden is in de eerste plaats een vereniging van mensen met de liefde voor de natuur en voor vogels in de vrije natuur in het bijzonder. Zij heeft als doelstellingen:

- het inventariseren van de vogelstand in en om de gemeente Maashorst.
- bescherming van vogels en hun biotoop.
- de waarde en schoonheid van vogels bij een zo breed mogelijk publiek onder de aandacht brengen.
- het behouden en creëren van nestgelegenheid voor vogels.
- deelname aan activiteiten met betrekking tot vogelstudie en inventarisatie.

Bijeenkomsten zoals de maandelijkse Maashorst-wandelingen, de excursies en de meerdaagse excursies bieden de mogelijkheid voor sociale contacten en gewoon gezellig samenzijn.

Om de doelen te bereiken zijn werkgroepen gevormd voor Inventarisatie, Zeldzame Broedvogels, Roofvogels, Uilen, Website, Nestkasten, Zwaluwen, Winkelbeheer, Senioren, Trektellen en Raven.

Werkgroep Vrijwillig Landschapsbeheer Uden (VLU)

De Werkgroep Vrijwillig Landschapsbeheer Uden (VLU) is opgericht in 1989. Het was de eerste gezamenlijke werkgroep van IVN en Vogelwacht.

In 2013 werd deze werkgroep omgezet in de stichting VLU om als rechtspersoon te kunnen functioneren en om subsidies te kunnen verwerven.

Stg. Vrijwillig Landschapsbeheer Uden

sVLU heeft als doel behoud, herstel en ontwikkeling van ecologisch waardevolle natuur en een mooi, fraai landschap met een streekeigen karakter, in het bijzonder van kleine landschapselementen en kleine natuurterreintjes t.b.v. flora, fauna, cultuurhistorie,

natuurgerichte recreatie en educatie; het vrijwillig landschapsbeheer in Uden wil landschappelijke identiteit, biodiversiteit en duurzaamheid, alsmede natuur- en landschapsbeleving via natuur- en milieueducatie en biotoopverbetering voor de fauna en de avifauna in het bijzonder bevorderen. Door aankoop en inrichting van gronden aan de Steeuwichtweg, Lageburchtweg en Hoge burchtweg hebben de Wijstgronden in Uden een meer robuuste omvang gekregen. Ook op Kooldert zijn stukken grond aangekocht, waardoor waardevolle agrarische natuur behouden blijft.

Het sVLU verwezenlijkt deze doelen door werkdagen, onderzoek, projecten, adviezen, voorlichting/PR en educatie.

Stg. Natuurorganisaties De Maashorst

In deze stichting zijn een aantal natuurorganisaties ondergebracht die in het natuurgebied de Maashorst actief zijn. Dit zijn: IVN afdelingen Uden, Oss en Bernheze, Vogelwacht Uden e.o., Stichting Natuur en Milieu Landerd, Stichting Dassenwerkgroep Brabant, Stichting Landschapsbeheer Oss en Stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden. Van elke organisatie zit een afgevaardigde in de stichting Natuurorganisaties De Maashorst.

De stichting heeft zich tot doel gesteld om vanuit de diverse natuurorganisaties de belangen, aangaande de verdere ontwikkeling en behoud van het natuurgebied de Maashorst, te behartigen en een aanspreekpunt te vormen richting de beleidsbepalende instanties.

De Stichting Natuur en Milieu Landerd behartigt de belangen van de natuur in de gemeente Landerd, maar zal hiervoor gezamenlijk met IVN Uden gaan optreden in de nieuwe gemeente Maashorst.

Hfdst. 3 Werkzaamheden sVLU

sVLU vormt de handjes voor de diverse natuurverenigingen en andere partners voor een grote variatie aan activiteiten, die bijdragen aan het ecologische groenbeheer in de gemeente Maashorst. Ook voor de fusie met de voormalige gemeente Landerd werden daar al werkzaamheden uitgevoerd zoals inventarisaties in de houtvennen en de stapsteen aan de Trentse dijk. Hieronder volgt een korte opsomming en beschrijving van deze activiteiten.

Boomfeestdag

Sinds 1994 pakt de VLU samen met de gemeente Uden de lokale Boomfeestdag op en biedt elk jaar iedere Udense school een eigen plantlocatie aan.

Einde van een werkdag van scholieren

Terugzetten van een elzensingel

Plantmateriaal voor nieuwe natuur

Werkdagen

Jaarlijks staan er elk (winter)seizoen 12 gevarieerde werkdagen gepland bij particulieren, de gemeente, het waterschap en/of Staatsbosbeheer. Er worden dan poelen gegraven, bomen en struiken geplant, wilgen geknot, elzensingels afgezet, eikenhakhoutwallen terug gesnoeid, heggen geknipt en vruchtbomen gesnoeid. Er wordt aan heidebeheer gedaan, poelen worden geschoond, luxe erfbeplantingen en landschappelijke beplantingen worden aangelegd, wijstgronden worden aangelegd en beheerd. Leden van IVN en Vogelwacht en ook niet-leden zijn hierbij van harte welkom.

Project Hogebruchweg

Aan de Hogebruchweg is door sVLU grond aangekocht in het zoekgebied voor de uitbreiding van de Wijstgronden. Op deze grond heeft jarenlang een volkstuincomplex gestaan met tientallen bouwsels en bestratingen. Het is de grootste klus van sVLU ooit geweest om dit terrein schoon te maken, waarbij vele containers met afval zijn gevuld en afgevoerd. Na de opschoning is het terrein ingericht voor wijstnatuur en zijn door tientallen vrijwilligers van de natuurverenigingen vele bomen en struiken aangeplant

Een beeld van de grote schoonmaakpartij aan de Hogebruchweg

Koffiepauze op de plantdag van het nieuwe wijstgebied aan de Hogebruchweg

sVLU adviseert overheden en particulieren en voert projecten uit

De sVLU doet meer dan het organiseren van werkdagen. Zo adviseert zij overheden en particulieren. Voor overheden zijn er onderzoeksrapporten en inrichtings- en beheerplannen geschreven over het Udense landschap (i.c. de Groen-Blauwe Ruit om Uden), de spoordijk, poelen en vennen, ecologisch groenbeheer en kersenboomgaarden.

Voor recreatieplas Hemelrijk is in 1992 de landschappelijke inpassing ontworpen en aangelegd. Verder zijn gerealiseerd: de aanleg en beheer van het 0.5 ha Rabattenbos aan de Egelweg, de ruim 2 ha in Landschapspark Meulenreek, 2 ha grasland omvorming naar bosenclosures aan de Karlingerweg en 6 ha bosaanleg op de Maashorst i.s.m. stichting Ark/Staatsbosbeheer en jaarlijks een grote complete erfinrichting in kader van de subsidieregeling LAL van de provincie.

Erven plus

Chris van Lieshout

Erven zijn een belangrijk leefgebied voor diersoorten van het boerenland. Ze zijn afhankelijk van de erfbeplanting, fruitbomen, van de weiltes en van de gebouwen om voedsel en beschutting te vinden, maar ook om zich voort te planten. Maar de erven zijn de afgelopen decennia steeds kaler en 'netter' geworden of ze zijn intensiever in gebruik voor stallen, silo's en landbouwwerktuigen. Daardoor worden ze steeds ongeschikter voor erfbewoners zoals zwaluwen, mussen, uilen en vleermuizen. Dat is jammer, want deze aansprekende soorten

gaan in aantal hard achteruit en zijn juist zo belangrijk als natuurlijke bestrijders van muggen, vliegen en muizen.

Om de biodiversiteit op de (boeren)erven te verbeteren is het Erven Plus-project opgezet waar de gemeente Uden vanaf 2016 actief aan deel neemt.

Het Erven Plus project is een subsidieregeling, gefinancierd door de gemeente en de provincie, met als doel de biodiversiteit op erven in het buitengebied te verbeteren.

De Erven Plus heeft een geweldige uitbreiding gegeven aan biodiversiteit van de erven.

In de voormalige gemeente Uden en thans Maashorst zijn voor dit project van 2016 tot 2025 216 erven bezocht en is er door een vertegenwoordiger van de Stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden, een erfscan gedaan om te bezien of er verbeteringen qua biodiversiteit mogelijk waren. Voor al deze erven is er een verbeterplan opgesteld en als gevolg daarvan zijn er veel bomen, struiken nestkasten en nog vele andere maatregelen afgeleverd. Dit project heeft geresulteerd in de verrijking van de erven met

35.000 m2 heesters/struiken

20.000 m2 bloem/kruidenmengsel

400 stuks loofbomen

900 stuks fruitbomen

2200 stuks nestkasten voor diverse vogels en vleermuizen

Voor wat betreft het plantmateriaal is uiteraard gekozen voor bomen en heesters welke hier op onze Brabantse zandgrond thuis horen zoals zomereik, linde, tamme kastanje, walnoot, inlandse vogelkers, esdoorn, haagbeuk, veldesdoorn en fladderiep.

Voor wat betreft de heesters moet je denken aan meidoorn, hazelaar, inlandse vogelkers, vuilboom, lijsterbes, Gelderse roos, zwarte els, wilde liguster, hondsroos en rode kornoelje.

Voor de fruitbomen zijn er overwegend oude fruitrassen uitgeleverd.

De diersoorten welke geholpen zijn aan broedgelegenheid zijn uilen, vleermuizen, zwaluwen en nog vele anderen.

Projecten

Ook zijn er diverse projecten langs de Leijgraaf gerealiseerd. Daarnaast zijn er meerdere ommetjes ontworpen. Op tal van plaatsen zijn overhoeken opnieuw ingericht.

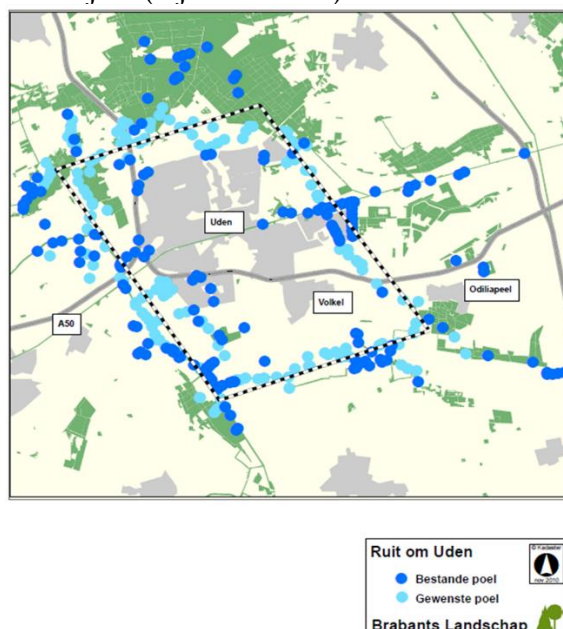
Akkerrand op Hoogveld 2014

Ook de Kersenboomgaard en de Klimaatbosjes aan de Patrijsweg zijn sVLU projecten, alsmede het Rabattenbos aan de Egelweg en het akkerrandenbeheer op Hoogveld en Schansweg. In park Hoeven is een plukboomgaard aangelegd met verschillende soorten kersen, pruimen, appels en peren.

De laatste jaren heeft de sVLU projecten gedraaid op de Wijstgronden in Uden (natuurherstel en knuppelbrug) en het landschapspark De Meulenreek (Zuiderpark) met Kersenboomgaard tussen Uden-Zuid en Volkel-West.

De Groenblauwe Ruit om Uden en het Poelenplan

Rondom Uden liggen de bos- en natuurterreinen: Maashorst, Bedaf, Goorse Bossen en Odiliapeelse bossen. Deze worden via al deels bestaande watergangen Leijgraaf en Meerkensloop verbonden door minstens 25 meter brede ecologische verbindingszone (evz). Deze zones zijn ingericht met diverse biotopen als plasdras zones, meanders, poelen, grazige vegetatie, riet, bosjes, bosstroken en bomenrijen. De grazige vegetatie wordt bijna overal jaarlijks gemaaid en afgevoerd en de overige biotopen kennen een grotere onderhoudsomloop van 2 (bij riet) tot soms wel 15 jaar (bij bosstroken).

Kaart met de Ruit van Uden en de gewenste ligging van 100 poelen 2014

Deze evz's dienen als een snelweg en verbinden de grotere natuurterreinen aan elkaar. Ze worden het hele jaar door rond goed gebruikt door vele diersoorten. Sommige soorten kunnen zich er af en toe in terug trekken (refugium) en andere blijven er wonen (habitat). Actieplan Groen-blauwe Ruit om Uden beoogde rondom Uden een honderdtal poelen aan te leggen, die binnen 400 m van elkaar liggen. Dit is de afstand, die amfibieën op hun voorjaars trek naar het voortplantingswater kunnen overbruggen. Op het poelenplan van Uden uit 2016 stonden al 262 voortplantingswateren binnen de gemeentegrens. In 2014 zijn 127 poelen bemonsterd, waarvan 103 poelen bezet waren met amfibieën. Er zijn 8 soorten kikkers, padden en salamanders aangetroffen. In 2016 is samen met een aquatisch ecooloog Iris van de Laan een onderzoek uitgevoerd naar de macrofauna in de Udense poelen en er zijn daarbij 152 (macro)faunasoorten gevonden. Ettema, 2014 en Ettema en van der Laan, 2016. Behalve dat evz's vaak naast een watergang zijn gelegen, is een diffuse evz ook mogelijk via diverse degelijke erfbeplantingen en minder intensief gebruikte gronden. Zo is er in Uden voor

gekozen om Bedaf via houtsingels en erfbeplantingen te verbinden met de Maashorst en wordt momenteel de Maashorst weer met kleine boscomplexen, houtsingels en erfbeplantingen verbonden met de Odiliapeelse bossen.

Nieuw gegraven bospoel op Bedaf

Opgeschoonde bospoel in de Maashorst

Ofschoon ruim 2,5 km langs de Meerkensloop dit najaar ingericht gaat worden moet er later nog altijd 2 km langs de Meerkensloop gerealiseerd worden in 2026. Ook tussen Odiliapeel en Volkel moet nog door voornamelijk kavel- en erfinrichting wat gedaan worden. Wij hopen in 2027 de ruit gerealiseerd te hebben. En dat smaakt naar meer en daarom hebben we aangegeven rondom Zeeland en Schaijk ook zulke ruiten aan te leggen die niet alleen de natuurgebieden verbinden maar ook vanuit de evz strengen tot in de bebouwde kommen gaan verkrijgen zodat er een degelijke verbinding is.

Slootjesdagen

De Slootjesdagen zijn een activiteit van IVN Nederland. IVN-afdelingen door heel Nederland organiseren activiteiten voor jong en oud langs de waterkant. Kinderen, hun leerkrachten en (groot)ouders gaan zelf op onderzoek uit, gewapend met schepnet, waterbak en loeppot. IVN-sVLU organiseert sinds 2014 jaarlijks deze Slootjesdagen, waarop kinderen met (groot)ouders worden uitgenodigd om onder deskundige begeleiding waterbeestjes in een poel te scheppen; hiervoor is altijd veel belangstelling.

Slootjesdag van 16 juni 2024 op de Stadsweide in Uden

Hfdst. 4 Beschrijving van enkele natuurpareltjes

Willem Peters, Maurice van Doorn en Nico Ettema

De geïnventariseerde gebieden variëren van omvang, ondergrond, cultuurhistorische waarde en ligging. Ecologisch beheer van stadsparken met gazons zoals het Bitshofpark biedt minder mogelijkheden voor de ontwikkeling van een rijke natuur dan een Ecologische Verbindingszones (EVZ) als de Meerkensloop, die een breuk passeert en eindigt in het beekdal van de Leijgraaf. In dit hoofdstuk worden van enkele natuurpareltjes de geschiedenis, aanleg, ondergrond en biodiversiteit beschreven om de aanwezige rijke natuur in de gemeente Maashorst toe te lichten en de kansen voor de ontwikkeling van nieuwe natuurgebiedjes te verduidelijken. De cijfers tussen haakjes verwijzen naar de ligging van de terreinen. Zie bijlage 1 en 2.

Raampark (15)

Het in de jaren 60 aangelegde Raampark werd “bedreigd” nadat in 2010 er bekend werd gemaakt dat door woningbouw het park zou verdwijnen. Alle bewoners, die uitkijken op het park, roerden zich en uiteindelijk is het bouwplan sterk verkleind tot enkele huizen op de locatie van een voormalige school. Het park kent veel grote bomen (en daarom ook veel schaduw) struweelborders en grasvelden. In 2010 is een bollenactie onder de bewoners gehouden welke zij konden planten in en rondom de struweelranden en veelal in de schaduw van de grote bomen. Het park kreeg meteen meer aanzien en samen met het opknappen van enkele speeltoestellen verkreeg het een opfrissing. Heden staan echter een deel van de borders en randen vol met brandnetels wat niet de voorkeur heeft van de burger.

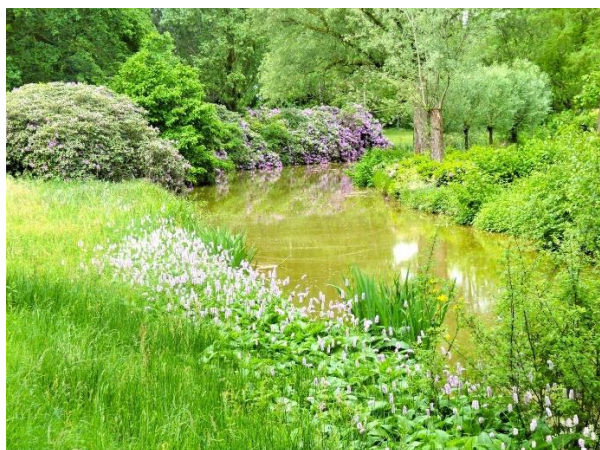
Leilindes in het Raam als stille getuigen van een agrarisch verleden

Ofschoon de brandnetels voor natuur ook van grote betekenis zijn, moet overwogen worden de struwelen deels om te vormen en te verschrallen. Deze ingreep dient ook weer in samenspraak met de omgeving gedaan te worden en waarbij de natuur- en landschapswaarden niet geschaad worden.

Het Raampark ligt tussen de Hoevense breuk en de Mellebreuk in. Ofschoon het water in het retentiebekken niet bruin is, is het water toch basisch zoals vlottende bies (Rode lijst kwetsbaar) en duizendknoopfonteinkruid aantonen. De witte rapunzel (Rode lijst bedreigd) groeit hier in het biotoop van het Elzenbroekbos.

Mellepark (8)

Het Mellepark is evenals het Raampark en het park Hoeven aangelegd in de breukenzone, maar de retentiebekken zijn hier bruin door het ijzerrijke water. Door de basische kwel groeien hier veel kenmerkende wijsticonen zoals adderwortel, duizendknoopfonteinkruid, dotterbloem, speenkruid en veldrus, maar ook enkele zeldzame soorten als gevlekte orchis en blauwe knoop, die het juiste biotoop vinden in een door kwel gevoed, vochtige graslandje. Onder de grote hazelaarstruiken staan talloze soorten bolletjes, die het park in het voorjaar doen opfleuren alsof het de Keukenhof is. Het blad van de hazelaar vormt een uitstekende en goed afbrekende strooisellaag met de juiste voedingsstoffen voor deze bolletjes.

Retentiebekken met adderwortel
in het Mellepark 2016

Overvloed aan boerenkrokussen
onder de hazelaarstruiken

Speenkruid in het Mellepark

Gevlekte orchis

Park Hoeven (19)

Buurtschap de Hoeven lag vroeger op enige afstand van het centrum van Uden. De kern van het buurtschap met de Klantstraat als centrum ligt onder de Hoevense breuk. De bewoners hadden hierdoor zowel boven als onder de breuk gronden liggen die zowel rendeerden bij droge als bij natte oogstjaren. Deze kwelgronden waren voor de landbouw en in de 60er jaren ook voor de opkomende woningbouw “lastige” gronden. Ze waren zo nat dat woningbouw uitbleef en de ruilverkaveling er geen vat op kreeg. De voornamelijk uit graslanden bestaande percelen zijn allen omsloten door bomenrijen, houtwallen en houtsingels. Aan zowel oost als westzijde van Klantstraat zijn daardoor graslandpercelen gebleven die afwisselend beheerd worden. Zo komen we hier frequent gemaaide speelgazons en extensief gemaaide weilanden tegen waarnaast nog enkele kleine ponyweijtjes een derde dimensie aan de beide parken geven. De omvang en met name de leeftijd van de diverse houtopstanden dwingen het respect af waardoor we ze juist meer aandacht mogen geven.

Daslook breidt zich spontaan uit op deze wijstbodem

Grote muur is een sterke wijstindicator

Hoogstamboomgaard in park Hoeven aangelegd in februari 2015

Enkele jaren geleden is een heuse hoogstamboomgaard aangelegd direct achter een particuliere tuin waardoor de cultuurhistorische waarden nog meer zijn gegroeid. Op sommige plaatsen kan het maaibeheer nog beter door een grotere fasering en omlopen van 2 tot 5 jaar toe te passen in smalle stroken langs de houtranden.

Zuiderpark (23)

Het Zuiderpark is in 2014 tot stand gekomen met inbreng van de eerste bewoners van Udens Zuid en enkele (natuur)organisaties uit Uden. Vele ingebrachte ideeën zijn opgenomen in het groene park. Spelen in en om het water, hondenuitlaat i.c.m. schaatsveldje, een hoogstamboomgaard en robuust klim- en kloutermateriaal her en der tussen de struwelen. Deze inheemse struikenborders zijn weer omzoomd door een ruige vegetatie van bloemen en grassen. Hoogte verschillen zorgen voor zowel landschappelijke afwisseling als een uitdaging voor de klimmers. Direct langs de paden wordt soms frequenter gemaaid. Een knuppelbrug door een moerasbosje zorgt naast de verharde paden dat nagenoeg elk deel van het park kan worden bereikt. Ook slingert er nog een snelfietspad door het park. Solitaire wespen en bijen kunnen hun eitjes afzetten in een insectenhotel. De ecologie loopt vloeiend over in het speelplekken of speelgazons. Van belang blijft bij het ouder worden van dit park deze keuzes van spelen en natuur zo dicht en afwisselend bijeen, goed te blijven uit te dragen naar de burger.

Hoenderbos boven de Peelrandbreuk

Zuiderpark voor spel en natuur

Speelweide

Een fraaie knuppelbrug door de natte natuur

Terrein Ziekenhuis Bernhove (37)

Het ziekenhuis Bernhove is aangelegd in het beekdallandschap van de Bitswijkse loop. De bodem was en is vruchtbaar en er zijn sporen van de Romeinse tijd en de eerste landbouwers gevonden. De eeuwenlange potstalkultuur heeft gezorgd voor een dikke enkeerd bodem,

doordat de heideplaggen van de Slabroekse heide via de potstal op de akkers werden uitgereden. Een klein deel van deze enkeerdgrond is door de Voortweg afgesneden van het ziekenhuisterrein en hier groeien soorten van het rijkste bosgemeenschap van de gemeente Maashorst, het Eiken-Haagbeukenbos met soorten als haagbeuk, hazelaar, gewone esdoorn, kruisbes en aalbes.

Door het onderwerken van de zwarte teelaarde is de bodem sterk verschaald, zodat de uitgezaaide kruiden het terrein in het voorjaar en de zomer bijzonder bloemenrijk maakt. Met 146 soorten planten is het een van de meest biodiverse terreinen.

Voorterrein van ziekenhuis Bernhove in juni 2014

Landschapspark A50 (2)

Nadat in 2003 de A50 een feit was werd daarnaast in 2006 het lange lint tussen voorheen Ben van Dijk en CSU ingericht. Aanvankelijk had Rijkswaterstaat het plan om er een 2 kilometer lang populierenbos van te maken. Tezamen met IVN en sVLU hebben wijkraden Bogerd en Groenwoud op een lange rol behang haar wensen en kennis ingebracht. Behoeftes waren aan speel-, kijk- en natuurgroen. Deze 3 functies werden in een schetsplan voorgelegd aan gemeente Uden en deze heeft hierbij haar nieuwe methode van omgekeerde aarde gebruikt. De teelaarde laag werd onder een laagje geel dekzand gebracht waardoor ruitstekruiden en uitbundige grasgroei beperkt bleven. Daarnaast hebben de solitaire graafwespen hier een aantal jaren goed toeven gehad. Ofschoon heden niet zoveel meer van het dekzand te zien is, is er nog steeds sprake van geringe vegetatiegroei. De 5 aangelegde poelen zijn in 2017 in één ochtend ontdaan van wilgenopslag. De methode van de “omgekeerde aarde” heeft veel vragen opgeroepen. Dit was één van de eerste parken welke de gemeente met inbreng van haar

burgers, naar nu blijkt met succes, heeft gerealiseerd. In 2014 zijn 54 soorten planten gedetermineerd en in 2024 was er een grote toename tot 130 soorten. De variatie in de bodem van hoog tot laag en van nat tot droog met 5 poelen is de reden van deze grote toename. Het Landschapspark is gelegen in het beekdallandschap van de Bitswijkse loop. De spontane vestiging van grote pimpernel is hier een bewijs van.

Landschapspark voor aanleg in 2006

Van vlak naar heuvelachtig

Landschaps park na aanleg in 2007

Het zelfde deel na twee jaar in 2009

De spontane groei van grote pimpernel in het landschapspark A50

Peelse Heide (32)

Het voormalige bosje van Defensie aan de Beukenlaan was jaren in gebruik bij een particulier. Zowel de natuurverenigingen als de dorpsraad Odiliapeel hebben hun wensen in kunnen brengen en daarbij hebben natuur en visrecreatie de hoofdfunctie gekregen.

Kruidenrijke oever rond de visvijver van de Peelse hei in 2014

De uitheemse bomen in het bos zijn en worden langzaam weggenomen. De waterpartijen zijn vergroot en voor het vissen geschikt gemaakt. Het maai-, en begrazingsbeheer is afgestemd op droog schraalland tot heidebeheer. De bosranden zijn “verzacht” door inheemse struiken in te planten die juist voor de insecten van grote betekenis zijn. Het parkje tussen de 2 bosdelen is opengesteld en de natuurwaarden zijn sterk toegenomen. In 2014 werden 17 soorten planten geteld en in 2024 68 soorten.

Stadsweide (6)

Het blijft moeilijk om de waarden van het kleine parkje aan de Veghelsedijk te duiden. Nog steeds vragen burgers zich af waarom schrale gronden zo de moeite waard zijn. Net voor de aanleg ontdekten de uitvoerders dat een breukrand hier dicht aan de oppervlakte aanwezig was. Dit moest de Udenaar én zijn bezoekers zien! Hoe kan je uitbeelden dat de “ondergrondse drempel” een stuwende werking heeft en dat het veel lager gelegen deel extreem droog is. Deze drempel is waarschijnlijk een nevenbreuk van de Peelrandbreuk, die onder de Lippstadtsingel door loopt.

Stadsweide na de aanleg in 2009

IJzeroerbanks op de Stadsweide

Brede orchis

Bruin kwelwater uit de bron in de
hooggelegen poel

Een immer volle poel op het hoge deel is het bewijs van de breukwerking. De veel lager gelegen delen staan nagenoeg elk jaar droog. De hoog gelegen poel wordt door een bron in de oever gevoed met kwelwater, waardoor deze basisch water bevat en veel soorten planten en dieren erin kunnen leven. Bijzonder is de aanwezigheid van drie rijen oerbanks. Dit zijn kiezelbanken, die zijn ontstaan in de Maasdelta in zuid Nederland door de aanvoer van zand en kiezel. De ijzerhoudende wijst, die door de grindbanken stroomde, heeft deze oerbanks gevormd door de neerslag van ijzeroxide. Jaarlijks wordt de Stadsweide meerdere malen bezocht door natuur- en heemverenigingen. Bij de inventarisatie zijn ruim 70 planten gevonden, waaronder de brede orchis, Rode lijst kwetsbaar.

EVZ's en stapstenen

Duits Lijntje met Houtvennen (30) en Trentsedijk (31)

Toen in 1996 een ecologische verbindingfunctie werd toegedicht aan het voormalige Duits Lijntje hadden de meeste gemeenten tussen Boxtel en Gennep geen beeld hoe hiermee om te gaan. Het IVN en Stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden (sVLU) hadden dat wel en hebben een inrichtingsplan opgesteld wat in 2006 is uitgevoerd met Europese financiering. Over het Udens traject is grotendeels een extensief wandelpad aangelegd met verbetering van de diverse natuur waarden. Zo hebben zowel de hoge als lage delen op de spoordijk haar

specifieke waarden. Door de zonprojectie op de hoge dijk te vergroten en op de zuidzijde bomen weg te nemen steeg de biodiversiteit meteen. Aan de noordzijde worden bij snoeibeurten telkens op een smalle ril de takken gestapeld zodat heggemus en groenlingen zich beter thuis voelen. Daarnaast zijn de meeste van de typische laag vertakte spoorwegbomen gehandhaafd en versterkt door ze meer ruimte te geven. Met name de lange afstand wandelaars omarmen de inrichting nog steeds van harte. Het beheer is extensief en de ecologische verbindingszone loopt als een.....trein.

Niet het hele traject van het Duits lijntje is geïnventariseerd, maar wel het deel in de wijk Gruunsel vanaf de Lippstadtsingel tot de vijvers aan de Abdijlaan. Het aantal planten is vanaf 2004 tot 2024 met ruim veertig soorten constant gebleven; er zijn in deze periode geen ingrepen verricht en het droge talud met veel struiken en een zandig wandelpad kent weinig variatie.

Duits lijntje met open zuidzijde

Aanleg van een natuuroever in de spoorloot van het Duits lijntje op Hoogveld in 2007

Een belangrijke functie van het Duits lijntje is de ecologische verbinding van de stadsnatuur met stapstenen als de Houtvennen (30) en het natuurgebiedje aan de Trentse dijk (31). In 2014 waren de aantallen nog tamelijk laag met resp. 16 en 10 soorten planten; in 2024 waren deze aantallen ruim verdubbeld met resp. 40 en 32 soorten planten.

De Houtvennen met een keten van poeltjes langs het Duits lijntje

Trentse dijk voor de aanleg in 2005

Trentse dijk na de aanleg in 2006

Trentse dijk in 2010

EVZ Meerkensloop (32)

De Meerkensloop vormt een belangrijke ecologische verbindingszone aan de rand van de gemeente Maashorst vanaf Hemelrijk naar het beekdal van de Leijgraaf. Het deel vanaf de Knokerdweg tot aan de Leijgraaf is voorzien van een plasdraszone, die wordt voortgezet langs de Leijgraaf en keert langs het fietspad terug naar de Knokerdweg. De loop snijdt de Peelrandbreuk, waardoor ijzeroxide het water bruin kleurt.

Meerkensloop met ijzerrijk water

Poel met nat schraalland aan de Leijgraaf

Brede orchis

Witte vorm van de gevlekte orchis

Munterweg (33)

Op de voormalige beekdalgronden aan de Munterweg bij Leijgraaf is in 2012 maar liefst 3,5 hectare natuurcompensatie ingericht. Deze grote stapsteen is door IVN en sVLU uitgetekend en volledig aangeplant. Diverse biotopen uit een beekdal hebben invulling gekregen. Zo is er maar liefst één hectare riet aangeplant. Nergens in Udens treffen we heden nog riet van enige omvang aan. Dat dit hard nodig was geven de bezoeken van de geelgors en de kleine karekieten aan. Tevens is een meander aan de Leijgraaf gemaakt waardoor stroomverschillen en waterecologie verbeterd worden. Opmerkelijk mag genoemd worden dat een deel van de afgegraven grond is verwerkt tot een heuse dassenburcht, die sinds kort ook bewoont wordt. Ongeveer 1 ha is beplant met struiken en boomvormers en 1 hectare nat schraalland wordt gefaseerd gemaaid. Deze natuurstapsteen is via een wandelpad, deels over een oud kerkenpad, bereikbaar en vooral beleefbaar. Via het buurtommetje kunnen burgers vanuit de bebouwde kom een ommetje (gemiddeld 1 uur wandelen) maken over deze natte natuurparel en het Duits Lijntje. De rietvegetatie bleef nog wat achter op de gewenste omvang. In 2025 is de groei van riet behoorlijk toegenomen. Bij de inventarisatie in 2014 werden 72 soorten planten gevonden; in 2024 was dit aantal ruim verdubbeld tot 154 soorten. Dit maakt duidelijk hoe belangrijk stapstenen kunnen zijn in een agrarische omgeving, waar de biodiversiteit erg laag is. De ligging in het beekdal van de Leijgraaf en de gevarieerde inrichting spelen hierbij een grote rol.

Munterweg voor aanleg in 2012

Munterweg na aanleg in november 2012
met zicht op de meander

Rietgroei aan de meander van de Munterweg is overvloedig in februari 2025

Egelweg (35)

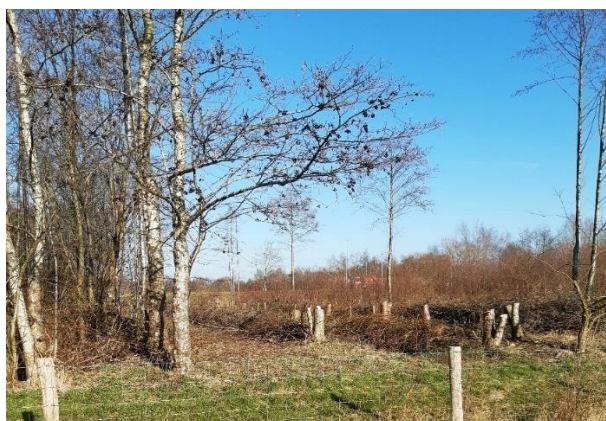
De stapsteen aan de Egelweg is aangelegd in 2009. Door de ligging in het beekdal was het zeer geschikt voor een rabattenbos, een bostype dat maar zeer beperkt voorkomt in de gemeente Maashorst. De smalle graslandjes worden gescheiden door water houdende sloten met singels van elzen. Evenals bij de Munterweg is hier een meander gegraven, die zorgt voor meer waterplanten in de watergang. Daarmee ontstaat er een ideale plek voor ei afzetting door vissen en voor de opgroei van vissenbroed. In het natte schrale graslanddeel groeien stijve ogentroost en moeraswolfsklauw. Het Rabattenbos is door de sVLU aangelegd en wordt door haar beheerd.

Aanleg van de stapsteen aan de Egelweg 2009

Rijke bloei rond de meander in 2015

Rabattenbos waarvan een deel is teruggezet

Rietgroei in de meander februari 2025

Hfdst. 5 Evaluatie van 20 jaar ecologisch groenbeheer

Evaluatie van het ecologisch groenbeheer is uitgevoerd op basis van de inventarisaties in 2004, 2014 en 2024. Zie rapport Bijlagen (94 pagina's met 4788 floradata)

5.1 Inleiding

In 2004 is op 17 terreinen begonnen met ecologisch groenbeheer. Op basis van florainventarisatie zijn de meest kansrijke terreinen uitgekozen. Het betrof bestaande parken in de bebouwde kom, maar ook nieuwe natuur buiten de bebouwde kom, zowel nat als droog en ook enkele bermen.

De bermen in de voormalige gemeente Uden vormen een belangrijk natuurgebied buiten de Maashorst. Het bermbeheer varieert, waarbij vroeger maaisel bleef liggen en de grasmat verdichtte, wat de kruiden deed verdwijnen. Stikstofdepositie verergerde dit probleem. Door dalende insectenpopulaties is er meer aandacht voor ecologisch bermbeheer, waar maaien en afvoeren van het maaisel centraal staan. De evaluatie van het ecologisch beheer van de onderzochte 37 gebiedjes geven inzicht in de resultaten van dit beheer wat betreft de flora. De insecten zijn niet structureel meegenomen bij dit onderzoek, maar uit de verzamelde data in combinatie met de landelijke gegevens kunnen wel voorzichtig enkele conclusies worden getrokken. Bij een goed onderzoek behoren ook referentiegebieden (zogenaamde blanco's), die niet ecologisch worden beheerd, maar in 2004 is daar nog niet aan gedacht.

In 2024 is door adviesbureau Ecologica een bermbeheeronderzoek opgestart, waarbij een twintigtal bermen met verschillend beheer worden gemonitord. De plantenwerkgroep van IVN Uden verricht het veldwerk. De proefvlakken liggen verspreid over de gehele gemeente Maashorst.

5.2 Analyse van de resultaten

Flora

Aantal soorten in 2004, 2014 en 2024

De biodiversiteit wordt bepaald door het aantal soorten; dit is een **kwantitatieve benadering**. Het aantal soorten bedroeg in 2004 344, in 2014 422 en in 2024 443. Dit is een toename van ongeveer 25 %.

Niet alleen het aantal soorten is toegenomen, maar ook het aantal planten per soort (bedekkingsgraad per soort). Het aantal waarnemingen bedroeg in 2004 1021, in 2014 1589 en in 2024 2164.

In absolute zin is dit een prima resultaat; meer soorten planten met een grotere verbreiding zorgt ook voor meer waard- en nectarplanten voor vlinders en sprinkhanen en andere insecten. Libellen zijn gebonden aan water voor hun voortplanting, maar jagen op andere insecten ook in het landbiotop. Voor de bodemfauna is een soortenrijke vegetatie ook gunstig. Een soortenrijke fauna is veel stabielere doordat roofkevers, gaasvliegen etc. uitbraak van plaagsoorten voorkomen.

2004								
Flora 17 terreinen	aantal	gem./loc.	r.l. 2012	gem./loc.	indic.	gem./loc.	prio.	gem./loc.
Totaal waarnemingen	1021	60						
Totaal soorten	344	20						
Rode lijst/beschermd			13+1	0,82				
Indicator zandlandschap					10	0,59		
Prioritaire soorten Brabant							11	0,65
2014								
Flora 33 terreinen	aantal	gem./loc.	r.l. 2012	gem./loc.	indic.	gem./loc.	prio.	gem./loc.
Totaal waarnemingen	1591	48						
Totaal soorten	422	13						
Rode lijst/beschermd			23+1	0,73				
Indicatoren zandlandschap					20	0,61		
Prioritaire soorten Brabant							19	0,58
2024								
Flora 37 terreinen	aantal	gem./loc.	r.l. 2012	gem./loc.	indic.	gem./loc.	prio.	gem./loc.
totaal waarnemingen	2176	59						
totaal soorten	443	12						
Rode lijst/beschermd			23+1	0,65				
Indicatoren zandlandschap					18	0,49		
Prioritaire soorten Brabant							17	0,46

Verzameltabel van de flora 2004, 2014 en 2024.

Gem./loc.=gemiddeld aantal soorten per locatie; r.l.= rode lijstsoorten; indic.=Indicatorsoorten van het zandlandschap; prio.=prioritaire soorten van provincie Brabant

Aantal soorten per terrein in 2004, 2014 en 2024

De toename van het aantal soorten in 20 jaar is een mooi resultaat, maar door de toename van het aantal terreinen ontstaat er een vertekend beeld. Door de aantallen per terrein te bekijken, wordt deze ongelijkheid voorkomen. Nu blijkt er een achteruitgang van de biodiversiteit waar te nemen: 20 soorten per terrein in 2004, 13 in 2014 en 12 in 2024, terwijl er in absolute zin wel een groter oppervlak aan kruidenrijke terreinen is.

Deze afname van soorten per terrein kan meerdere oorzaken hebben. Bij de inrichting van een terrein is er sprake van een pionierssituatie met veel open grond. Vershraling van de grond door de bouwvoor af te voeren zoals gewoonlijk toegepast wordt, zorgt voor het langer open blijven van de vegetatie. Na een aantal jaren groeit de bodem dicht, waarbij vooral de grassen onder invloed van de stikstofdepositie in het voordeel zijn. Door deze toegenomen grasdruk neemt het oppervlak aan kruiden af.

Kwalitatieve benadering

Voor een kwalitatieve benadering kan gebruik gemaakt worden van rode lijstsoorten, indicatorsoorten van het zandlandschap en prioritaire soorten van de provincie Noord-Brabant.

Rode lijstsoorten/beschermd soort

In de gemeente Uden komt maar één wettelijk beschermd soort voor: de steenbreekvaren op de kloostermuur.

Steenbreekvaren op de kloostermuur vóór en na de renovatie in 2009

Rode lijstsoorten zijn zeldzame soorten, die achteruitgang vertonen in verschillende mate: gevoelig (GE), kwetsbaar (KW) en bedreigd (BE). In zijn totaal is er toename: in 2004 zijn er 14 Rode lijst soorten, in 2014 24 en in 2024 24. Per terrein blijkt weer afname plaats te vinden: in 2004 is het gemiddeld aantal soorten per terrein 0,82, in 2014 0,73 en 2024 0,65 soorten per terrein.

Indicatorsoorten van het zandlandschap

Indicatorsoorten geven de kwaliteit weer van het zandlandschap, waartoe al deze terreinen behoren. Hoe groter het aantal doelsoorten, des te hoger de kwaliteit.

In zijn totaal is ook hier sprake van toename: in 2004 zijn er 10 indicatorsoorten, in 2014 20 en in 2024 18. Het aantal soorten per terrein toont weer een afname aan: van gemiddeld 0,59 indicatorsoorten in 2004, 0,61 soorten in 2014 tot 0,49 soorten in 2024.

Prioritaire soorten van de provincie Brabant

Prioritaire soorten zijn soorten, die door provincie Noord-Brabant zijn aangewezen. Deze soorten moeten door gericht beheer zich kunnen handhaven of uitbreiden. In 2004 waren dit 11 prioritaire soorten, in 2014 19 soorten en in 2024 17 soorten. Per terrein blijkt echter weer een afname van 0,65 prioritaire soorten per terrein in 2004, en 0,58 soorten in 2014 tot 0,46 soorten per terrein in 2024.

Fauna

Insecten zijn vaak afhankelijk van bepaalde soorten planten om eitjes af te zetten en deze planten dienen dan als voedsel voor de larven (waardplanten). De volwassen dieren voeden zich met nectar en stuifmeel (nectarplanten) of jagen op andere insecten zoals gewone wespen, die andere insecten eten, sluipwespen, die eitjes afzetten in andere insecten en roofkevers (carnivoren)

Van de vele insectengroepen zijn dagvlinders, libellen en sprinkhanen goede indicatoren voor het milieu. Voor het Subsiestelsel Natuur en Landschap (SNL) worden deze drie groepen insecten gemonitord om het resultaat van het beheer vast te stellen. Via SNL verlenen de provincies subsidie voor het behoud en de ontwikkeling van (agrarische) natuurgebieden en landschappen.

Fauna		
	2014	2024
dagvlinders		
totaal waarnemingen	57	68
totaal soorten	18	15
libellen		
totaal waarnemingen	91	81
totaal soorten	25	19
sprinkhanen		
totaal waarnemingen	18	19
totaal soorten	6	4

Tabel met waarnemingen van dagvlinders, libellen en sprinkhanen in 2014 en 2024

In 2004 zijn de insecten niet onderzocht.

Anders dan bij planten hebben volwassen insecten een korte levensduur en moeten meerdere periodes per jaar onderzocht worden, wat niet is gebeurd. De cijfers geven dus slechts een globale indicatie voor de biodiversiteit van de fauna in de laatste tien jaar.

De afname van het aantal soorten dagvlinders van 18 naar 15 is een toevalstreffer. Wel weten we uit de landelijke gegevens en uit de gegevens van het natuurgebied de Maashorst, dat er een grote afname is van soorten dagvlinders, waarbij de zeldzame soorten zijn verdwenen en de algemene soorten zeldzamer zijn geworden in de laatste 40 jaar. (Ettema 1984) De toename van kruidenrijke natuurgebiedjes ook in stedelijke omgeving is het enige juiste antwoord op deze ontwikkeling.

Ook de afname van de libellensoorten kan niet leiden tot de conclusie, dat het slecht gaat met de libellen. Evenals bij de dagvlinders speelt het weer op de dag van de inventarisatie een grote rol. Uit onderzoek in de Maashorst en uit landelijke gegevens is gebleken, dat door het schoner worden van de wateren het aantal libellensoorten is toegenomen. Wel kunnen de droge zomers van 2018, 2019 en 2020 van invloed zijn geweest op de populaties door het droogvallen van het voorplantingswater, maar deze mobiele insecten kunnen deze wateren snel weer bezetten.

De sprinkhaanpopulaties hebben geprofiteerd van de droge zomers, waardoor er meer openheid in de grasmat ontstond. Dit heeft geleid tot zeer grote aantallen sprinkhanen. Bij het onderzoek in de gehele Maashorst in 2020 zijn meer dan 43.000 exemplaren geteld. Ook het broedsucces van de grauwe klauwier, die grote insecten als voedsel heeft, kan hiermee deels verklaard worden. Bij de inventarisatie van de 37 terreinen speelt het weer een grote rol. Vooral bij zonnig weer laten de sprinkhanen zich horen. Het aantal van zes soorten steekt schril af tegen de 20 soorten in de Maashorst.

5.3 Conclusie en adviezen

Ondanks de landelijke milieu- en klimaatproblemen kan vastgesteld worden, dat de flora in de 37 gebiedjes in soortenrijkdom flink is toegenomen. Door de resultaten te bekijken per gebiedje blijkt echter wel, dat verdroging, stikstofdepositie en verzuring het aantal soorten langzaam weer doet afnemen. Niets doen is dus geen optie.

De belangrijkste onderdelen van het ecologisch groenbeheer liggen op het gebied van inrichting en onderhoud.

De stapstenen in combinatie met de ecologische verbindingzones vormen het netwerk van de groene ruimte van de gemeente Maashorst. De groenblauwe ruit van Uden voegt hier de natte natuur aan toe. De natuurorganisaties adviseren om ook in Zeeland en Schaijk een

groenblauw ruit te ontwikkelen. Door de aanwezigheid van blauwgroene ecologische verbindingzones in de vorm van parken en waterpartijen in het stedelijk gebied bereiken bijzondere soorten insecten, vogels en kleine zoogdieren als muizen, egels en eekhoorns het stedelijk gebied. De eekhoorn wordt veelvuldig in tuinen rondom de parken waargenomen. Ook grotere zoogdieren als vos en das zijn al in de bebouwde kom gezien en op enkele plaatsen in de gemeente Maashorst is de bever actief geworden met het graven van grote holen en het omknagen van bomen.

De toename is vooral bereikt door de uitbreiding van het aantal natuurgebiedjes in het buitengebied, maar ook door het gevoerde beheer.

De bermen zijn niet alleen aangenaam kijkgroen, maar zijn wezenlijk van belang van de insectenwereld, die zwaar onder druk staat. Het verwijderen van de toplaa en het inzaaien van zaadgoed van inheemse kruiden blijken effectieve methoden te zijn. Op enkele natuurgebiedjes is maaisel van kruidenrijk grasland opgebracht, waardoor niet alleen zaden, maar ook micro-organismen en bodemschimmels worden aangevoerd. Hierdoor hoeft geen duur zaadgoed aangeschaft te worden en het hooi van andere gebiedjes is gratis. Het gefaseerd maaibeheer en sinusbeheer met maaien en afvoeren van het maaisel in combinatie met laten overstaan maken mogelijk, dat het biotoop van vele kleine diertjes in stand blijft en eitjes, larven en poppen in de vegetatie overleven. Dit betreft niet alleen bermen, maar ook oevers langs waterpartijen en randen langs aanplant van bomen en struiken in de parken.

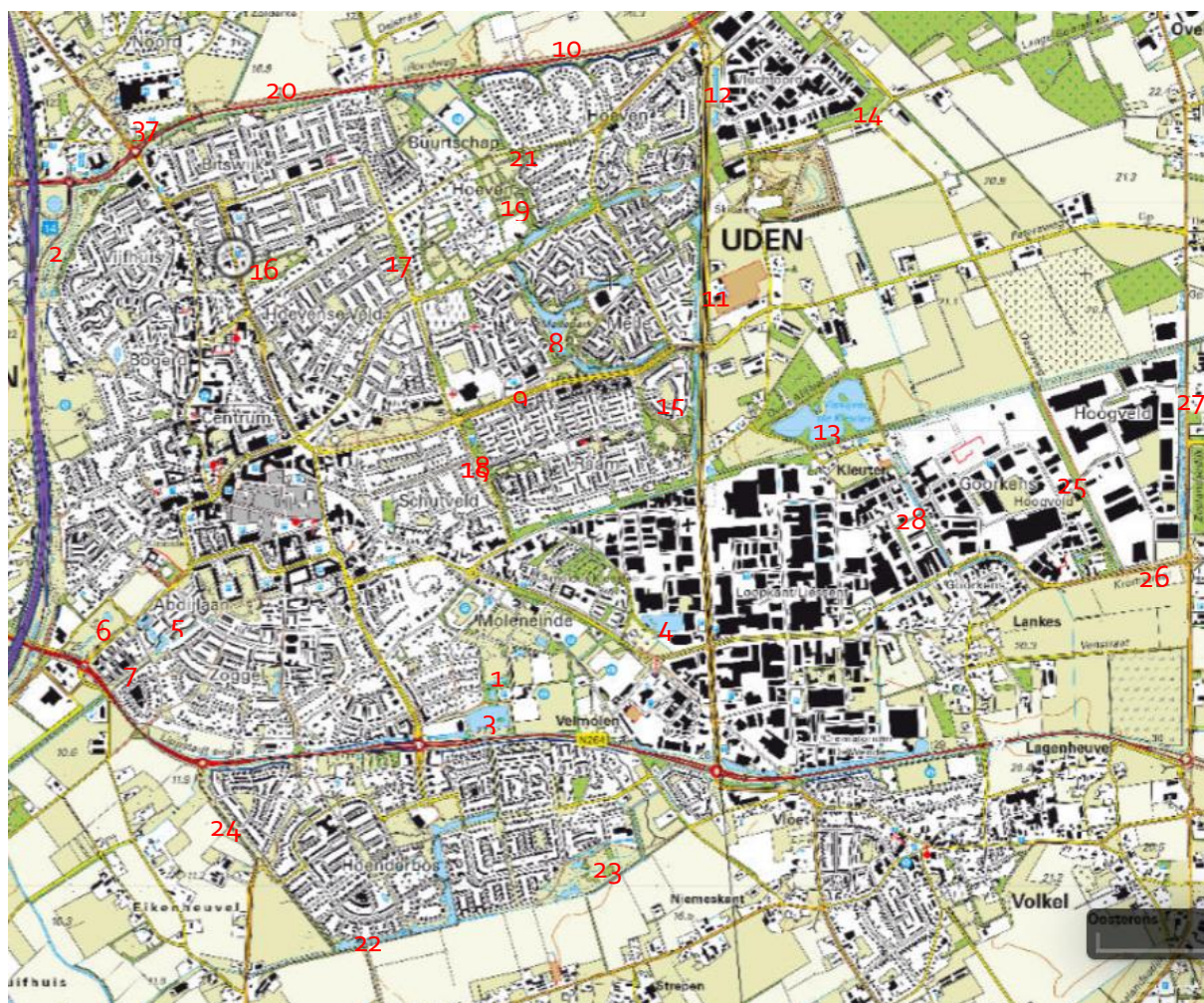
Speerpunten voor het ecologisch groenbeheer voor de komende jaren:

- Uitbreiden van het ecologisch groenbeheer naar alle bermen en parken
- Uitbreiden van het aantal stapstenen in het buitengebied
- Voltooien van de blauwgroene ruit in Uden
- Aanleggen van een blauwgroene ruit in Schaijk en Zeeland

Literatuur

- Ettema, N.A., 1984. Dagvlinders van verschillende graslandvegetaties in het Landschapspark De Maashorst en het Annabos. Landbouwhogeschool Wageningen.
- Ernest de Groot en Willem Peters, 1994. Wie het kleine niet eert,...! Deel B. Landschapsvisie. IVN Uden, VWU, Werkgroep VLU.
- IVN, VWU, werkgroep VLU, 1998. Dal van de Leijgraaf "Een verbinding voor mens en natuur"
- Bal D e.a., 2001. Handboek Natuurdoeltypen. Expertisecentrum LNV, Wageningen.
- Gerda Vloet, Nico Ettema en Willem Peters, 2002. Poelen en vennen, meer en beter!!!, IVN Uden.
- VWU, Vleermuiswerkgroep Noord-Brabant en IVN Uden, 2002. De bossen van Odiliapeel Verrassende natuurwaarden en Kansen.
- Ettema en Peters Ecologische adviezen, 2006. Ecologisch Groenbeheer in de gemeente Uden. Gemeente Uden.
- Joop Schaminée e.a., 2010. Veldgids Plantengemeenschappen van Nederland. KNNV Uitgeverij.
- Ettema, N. 2012. Dagvlinders van de Maashorst. Natuur- en milieuverenigingen De Maashorst
- Ettema & Peters, 2013. Ecologisch groenbeheer in Uden "*Natuur dicht bij huis!*" Een evaluatie van 6 jaar ecologisch groenbeheer binnen de bebouwde kom van Uden. Gemeente Uden.
- Nico Ettema, 2014. Poelenonderzoek in de gemeente Uden. Stg. Vrijwillig Landschapsbeheer Uden
- Nico Ettema en Iris van der Laan, 2016. Aquatisch-ecologisch Poelenonderzoek in de gemeente Uden. Stg. Vrijwillig Landschapsbeheer Uden.
- Maurice van Doorn, Nico Ettema en Willem Peters, 2017. Ecologisch Groenbeheer Het natuurnetwerk van Uden. Gemeente Uden.
- Leni Duistermaat, 2020. Heukels' Flora van Nederland. Noordhoff Naturalis Biodiversity Center.
- Nico Ettema, 2021. Ecologische iconen van de wijst Wat breuken ons bovengronds laten zien. Geopark Peelhorst en Maasvallei, Provincie Noord-Brabant.
- Nico Ettema, 2022. Veldgids Breuken in het land van Peel en Maas. Stg. Matrijs Utrecht.

Bijlage 1 Ligging van de terreinen in de bebouwde kom

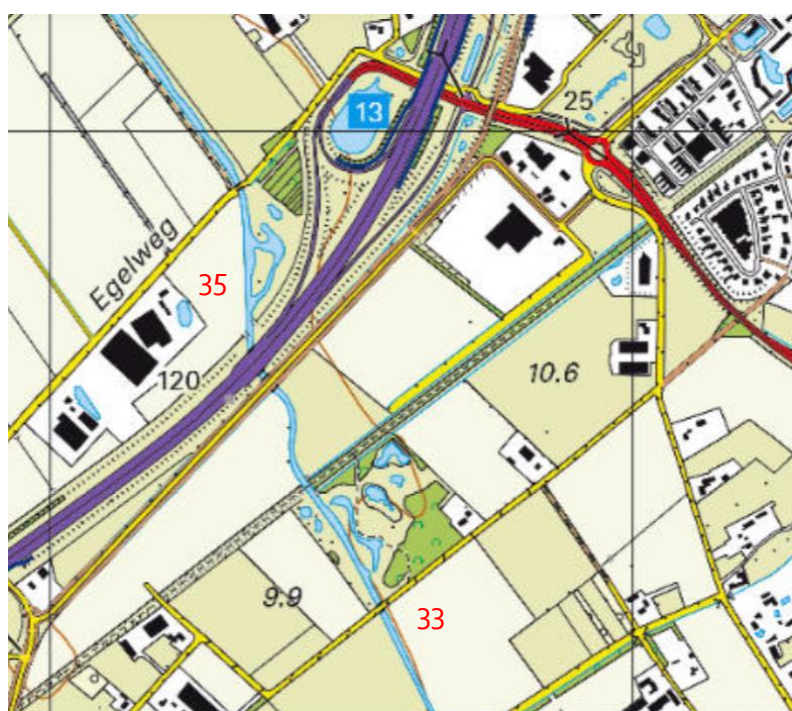

1 Waterpartij parkeerplaats UDI 19	21 Veld Hoeveneseweg
2 Landschapspark A50	22 Waterbekken Lentemorgen-Hupsel
3 Visvijver Vijverlaan	23 Zuiderpark
4 Waterplas Boekelse dijk	24 Karrevracht-Schepel-Gebont
5 Kloostermuur	25 Wadi Osseweg
6 Stadsweide	26 Wadi Osseweg-Zeelandse dijk
7 Spoorbaan Gruunsel	27 Wadi Zeelandse dijk
8 Park Melle	28 Wadi Goorkens
9 Mellesingel	37 Ziekenhuis Bernhoven
10 Groenstrook Krijten, Stadjik en Stoffels	
11 Industrielaan vanaf Milsebaan tot Rondweg	
12 Groenstrook Vluchtoord	
13 Kleuter	
14 Groenstrook Landerlaan	
15 Raampark	
16 Bitshofpark	
17 Kennedylaan vanaf Mellesingel tot Hoeveneseweg	
18 Kennedylaan vanaf Loopkantstraat tot Mellesingel	
19 Park Hoeven	
20 Groenstrook Cellostraat	

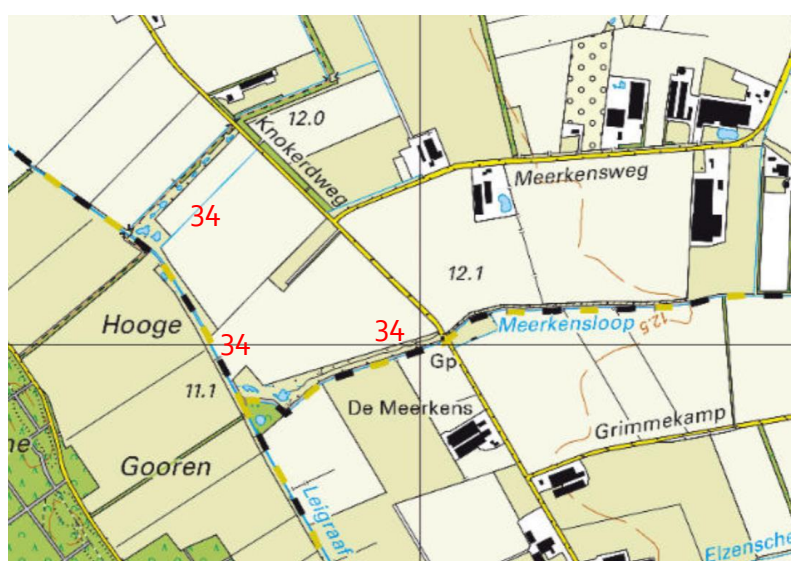
30 Houtvennen

31 Trentse dijk

33 Munterweg

35 Egelweg

34 Meerkensloop EVZ